

Universitätsbibliothek Wuppertal

**PLVTARCHI||CHAERONENSIS,|| SVMMI PHILOSOPHI|| &
Historici,|| VITAE PARALLELAE,|| seu Comparatæ,||**

Cui subiecti sunt Indices tres ... ad commodum lectoris summa diligentia
confecti

Plutarchus

Francoforti ad Mœnum, 1592

Scipio

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-360](#)

res cū magnis exercitibus in acie stetit. Id ē à rege Prusia duce præsertim Annibale timeri poterat. Quare nonnulli ea præcipue causa Q. Flaminium opinantur ad Prusiam missum esse legatum, vt Annibal necem secretis consiliis agitaret. Verū credere liber hoc quæ situm esse à Q. non tam s. vt præsenti morte Annibalem de medio tolleret, quām vt homo qui tot infixerat suę reip clades Romanam viuus perduceretur, idq; populo Rom vtile, sibi vero honorificum esse censeret. Tali genere mortis interiit Annibal Pœnus, vir, vt alia omittam, bellis sine dubio laudibus vehemen¹⁰ ter excellens, cuius siue animus, siue ingenium, siue egegia rei militaris disciplina, quanti momenti fuerit in rebus, facile ex eo intelligi licet, quod Carthaginenses bello tanta contentione suscepto, non prius se viatos confessi sunt, quācum fuit Annibal apud Zamam magno illo p̄cilio superatus, vt bellicę eorum vires sterisse simul cum Annibale ducce, atque vnā cum eo confedisse viderentur.

PLVTARCHI SCIPIO, DONATO

Acciajolo autore porius quam

Interprete.

22

Parens.

Ornelio Scipioni, qui primus nomine vietæ à te gentis Africanus est dictus, patrem fuisse constat P. Scipionem virum patricium, ex nobilissima Corneliorum gente, cum quo primum Romano imperatore Annibal Pœnus signa in Italia contulit. Is cum multas esset in Hispania victorias consequitus, resq; gessisset memoratu dignas, demū quodā p̄cilio aduersus hostes inito, dum sese offert ubi plurimus labor,³⁰ plurimū periculi erat, subito p̄culsus iestu occiditur. Simili penè casu Cn. Scipio eius frater paucis post diebus fortiter pugnās interiit. Amboq; hi imperatores, præter rerum gestarū nomen, magnū quoq; fidei, tēperantiae, virtutis desideriū nō modo militib suis qui superfuere, sed etiā Hispanis gentib reliquerunt. At vero Cn. Scipionis P. Cornelius Nafica filius fuit, vir consularis, triumphalisq;, qui adolescens cum esset pro accipienda matre lðæa in tota ciuitate est vir optimus iudicatus. Publī autē filii fuere Scipiones duo, egregia siue dubio proles, quorū alterū ob Asiam deuictam

uictam Asiaticum, alterū verò domitorē Aphricæ, ob me *Nomen.*
 morabilem vistoriam de Annibale & de Pœnis, ut suprà di-
 ximus, Aphricanum appellant. De quo hæc scribēda suscep-
 pimus, non tam vt eius nomen à Græcis Latinisq; scripto-
 ribus celebratū his literis fieret illustrius, quām vt rerum
 gestarū series & domestica disciplina esset nostra opera in
 oculis hominū collocata, quam velut imaginem præclaræ
 virtutis imperatores & duces cū intueretur, imitatione di-
 gnissimam iudicarent. P. Cornelius Scipio iam inde à pue-
 ritia cum eximiæ indolis & summæ virtutis specimen præ-
 se ferret, sub auspicio patris coepit disciplinis militaribus
 eruditiri. Ductus est enim in castra initio secundi Punici belli
 septimum & decimum agens annū, ac breui temporis spa-
 cio factum est, vt magnam laudem à summo virto & ab ex-
 ercitū consequeretur, equitando, vigilando, omni militari
 labore tolerando. Ea insuper documenta animi atq; inge-
 nii dedit, vt gratiam simul adipisceretur, & admirationem
 gētium commoueret. Nám equestri prœlio quod ad Tici-
 num amnem P. Cornelius consul cum Annibale commisit,
 interfuisse Scipionem constat: proditumq; memorię à qui-
 busdam autoribus est, Cornelium patrem saucium ac pro-
 pe ab hostibus circumuentū, à Scipione filio iam tum pu-
 bescente fuisse seruatum. Eo deinde tēpore quo apud Can-
 nas cuni magna calamitate ac propè pernicie Romani im-
 perii certatum est, cum ad decem millia hominum Canu-
 sium persugissent, & omnes vno ore Appio pulchro, qui
 proxime ædilis fuerat, & Cornelio admodum iuueni im-
 periū detulissent, declarauit Scipio quāta sibi virtus, quan-
 taq; animi magnitudo inesset. Nam quibusdam iuuenib de-
 reliquenda Italia agitantibus, in consultantium cœtum
 prorupit, ac stricto gladio jurare omnes coegit se rempub.
 non deserturos. Hæc aliaq; eiusdem generis, magnitudine
 quadā animi atq; ingenii ab eo iuueni ædita, populū Rom.
 cōpulerunt, vt ei supra ætatem, supra etiam consuetudinem,
 magistratus curamq; maximarum rerum deserret. Quippe
 ante legitimū tempus ædilitatem petēs, et si trib. plebis ad-
 uersarentur, quia nondū satis annoū esset, periuicit tamen
 vt per tribus duceretur, atque extemplo frequentibus suf-
 fragiis Quiritū ædilis curulis est declaratus. Cum vero pa-
 ter patruusq; duo egregii imperatores, breui intervallo in

Hispa

Hispania cecidissent, curandumque à populo Rom. esset, vt aliquis dux singulari virtute in corum locum succederet, nemo reperiebatur qui ad hoc graue & periculosum bellum, post tantorum imperatorum interitum proficisci auderet. Itaq; habitis comitiis vt proconsul crearetur, cum s̄ cæteri reipub. principes in tanta facultate siserent, unus Scipio quatuor & viginti annos natus in medium profliens ingenti fiducia professus est, sc̄ hoc munus libenti animo sucepturū. Hac fortissimi iuuenis audita voce, nulla mora interposita est, quin incredibili studio suffragiorum imperium in Hispaniam Scipioni decernerent. Sed paulo post secum reputantes Quirites aduersus quos Pœnorum duces, & in quibus regionibus belliū gerendum esset, vix censabant fieri posse, vt imbecillitas ætatis tantam grauitatem rerum sustineret. Quare momento temporis quasi iam decretae rei centurias pœniteret, magna animorum commutatio facta est. Quod vbi animaduertit Scipio, statim aduocata concione, sic de ætate sua, ac de bello quod gerendum erat, disseruit, vt ad se vnum intuendum omnes audientes conuerteret, & ad pristinam spem bene gerendæ rei populū Romanū: animo, alisq; virtutibus vehementer excellens, sed præstans etiam pulcritudine oris, & totius corporis forma conspicuus, lœta atque hilari fronte, quæ plurimum valent ad gratiam hominum conciliandam. Habebat & in gestu & in motu summam dignitatem. Ad hæc a nimi bona muneraq; naturæ, cum militaris accederet gloria, dubium erat, gratiōne gētibus domesticis virtutibus, an mirabilior bellicis artibus foret. Imbuērat etiam animos multitudinis superstitione quadam, quòd singulis diebus ex quo virilem togam sumpserat, in Capitolium ascende-re, ac sine arbitrio qđem ingredi consuevit, vt crederent homines, sicut iam multo ante Numam Pompilium ab Ægeria nympha, sic etiam ipsum arcana quædam in templo doceri, quæ cæteris non essent communia. Præterea vt olim de Alexandro Macedonum rege, sic ea tempestate de Scipione quidam finissē videntur, anguem in cubiculo matris frequenter visam. Cæterū iis omissis P. Scipio ex Italia decedens cū decem millibus peditum, triginta nauium classe (omnes autē quinqueremes erant) in Hispaniam proficiscitur: ac paucis diebus ad Emporia delatus, copias exponit,

ponit, terrestriqué itinere Tarragonem concedit. Ibi concilio indicto, legati ex sociis urbibus frequentes conuenere, qui comiter benigneque accepti grata responsa domum retulerunt. Post hæc Scipio ingenti cura ad futurum bellum intentus, commodissimum esse statuit, reliquias veteris exercitus quæ virtute L. Martii seruatæ erant, suis copiis adiugere. Nam post duorum Scipionum interitum, cum Hispaniæ propœ amissæ, Romanæ legiones fusæ fugatæ quæ essent, unus L. Martius Romanus eques, collectis 10 duorum exercituum reliquiis, præter omnium spem exultantes victoria hostes contriuit, bellumque in Hispania aduersus tres Poenorum duces incredibili virtute industriaq; sustinuit. Ad has igitur copias quæ in hybernis constitutæ erant cum venisset Scipio, excitati sunt omnium animi ad 15 spem bene gerendæ rei, & veterum imperatorum memoria renouata, vt nemo miles esset qui juuenem istuendo explore desiderium posset. Ipse vero collaudatis militibus quod de repl. non desperassent, ante omnes L. Martium in præcipuo honore habuit, vt ostenderet virum qui suis 20 virtutibus confideret, alterius gloriæ non inuidere. Exacta hyeme cum nouum veteremq; exercitum ex hybernis deduxisset, omnium primum Carthaginem nouâ oppugnare constituit: nullæ enim ex Hispanis ciuitatibus opulentior habebatur, nulla commodior erat ad bellum terra mariq; 25 gerendum. Quinetiam Carthaginensium duces omnē apparatum belli, & quicquid precio dignum habebant, in hac urbem congererant: eam quoque ac eius arcē validis praesidiis munierant. Ipsi verò ne tribus vna regio premeretur, diuersa petierant loca, nihil minus eo tempore quam Carthaginis oppugnationem timentes. Scipio iam omnibus necessariis comparatis, ad eam obsidendarum cum omni exercitu profectus, terra marique urbem aggreditur. Negotium arduum & diuturnum apparebat futurū, quod urbs munita erat, & defensores ita animati, vt non modo tueri 30 Carthaginis incœnia, sed erumpere in hostem, & castra Romanorum aggredi auderent. Verùm multa interdum quæ viribus superari non possunt, ingenio conficiuntur. Competitū habebat Scipio, stagnum, quod haud procul abest à Carthaginis incœnibus, æstu maritimo decrescere, & vado ea parte trânsiri posse, ynde ad murum facilis esset accessus.

Tali

Tali occasione, qua nulla maior ad capiendam Carthaginem dari poterat, vtendum ratus, cum tempus cōmodum visum est, expediri acies, & distributis copiis vrbē vehemētius quām vnquā antea oppugnari iubet. Ipse interim fortissimorū virorum manum de legit, quibus imperat, vt superato stagno, in murum ab ea parte qua minimē suspecta erat euadant. At hi quib. negotium datū est, prosperē traiecto stagno cū ex alia parte vrbis acerrimē pugnaretur, locum quem petebant, neglectum isuenuit, celeriterq; scandentes murum hostes à tergo adoriuntur. Oppidani & externi præsidii milites, quibus tantum repētini periculi præter opinionem acciderat, exemplo mīenia deserunt, anci pitique pauentes malo sē in fugam coniiciunt. Instant tergis Romani, subitoque vrbem capiunt, diripiuntq; vbi ingens præda, & omnium rerum quæ ad bellum vsu erant, summa est facultas inuenta. Scipio ob bene nauatam operam collaudatis donatisque militibus cum ei qui primus murū adscenderat, muralis corona danda esset, & contētio inter duos milites orta ominem propè exercitū in certāmē traxisset, extemplo cōcione aduocata, compertū se habere dixit ambos pariter murum ascendiſſe, atq; ambos coronis muralib. donandos esse. Quo factum est, vt omnis contētio quæ iam ad summum peruerenerat, tolleretur. Post hæc obsides, quorū in ea vrbē ingens copia erat, ciuitatibus Hispaniæ restitui iussit, ex quo maximē humanitatis & clemētiae nomen sibi cōparauit, multosq; populos hac indulgentia mouit, vt ad Romanum redirent à Punico imperio. Sed omnī primum eius famam & benevolentiam auxit id, quod à cunctis scriptoribus vt summae virtutis exemplum celebratur. Adducta est enim in conspectum imperatoris una ex captiuis virgo longe ante alias specie ac pulchritudine insignis, hanc & Scipio custodiri diligentissime, & seruari integerrime iuslī: paulōq; post cum despontatam comperrisset Luceio principi Celtiberorum, sponso ad se accito (is adolescentis erat) integrā in uiolatamque restituit. Res est profecto celebranda literis, & ipse Scipio dignus vt tantæ mansuetudinis & continētiae ab omnib. scriptoribus ferat fructum. Huius beneficii memor Luceius, cum liberalitatem, modestiā, & singularē in omni genere virtutis prestantiā Romanū ducis per suos populos diuulgasset, paulo post

post cum magna equitum manu in Romanorum castra re-
 diuit. Carthaginensium duces Mago, Asdrubal Barchinus, &
 alter Asdrubal Gisgonis filius, Carthagine noua amissa, et si
 non ignorabant quantum ad opinionem genium & sum-
 mam vniuersi belli esset detrimenti acceptum, tamen rem
 primo tegere, deinde vulgata extenuare verbis quoad po-
 terant nitebatur. Scipio vero multis populis principibusque
 Hispanis, inter quos duo reguli Mādonius & Indibilis fue-
 re, sic adiūctis, constituit animo in ea loca iter facere, quib.
 10 in locis Asdrubalem Barchinū esse audiebat, vt prius cum
 eo, quam Mago & alter Asdrubal se ei coniungerent, decer-
 taret. Asdrubal Barchinus prope flumen Besulam habebat
 castra, auditus & ipse certaminis, & suis copiis satis fidens.
 Verū vbi appropinquare Scipionē cognouit, ex planicie in
 15 tumulum quēdam satis natura munitū sese recepit. Quem
 insequuntur Romanæ legiones nullam moram interponen-
 dam putarunt, quin cedenti instarēt hosti, & primo aduen-
 tu castra adorirentur. Non secūs quam si vna expugnare-
 tur vrbs, circa castra pugnatum est. Carthaginenses natu-
 20 ra loci & necessitate, quæ etiam ignauos excitare solet, fi-
 dentes, impetum hostium sustinere nitebantur. Romani
 contrā spe & audacia pleni acriter dimicabant, atq; eo magis,
 quod in conspectu Scipionis atq; omnis exercitus res
 gerebatur, vt nullum paulo fortius factum latere posset.
 25 Itaq; non prius remissa oppugnatio est, quam omni conatu
 annixi Romani vallum superatunt, pluribusque locis castra
 irrumpentes in fugam compulerunt Pœnum. Asdrubal ve-
 ro dux priusquam castra in potestatem Romanorū venis-
 sent, cum paucis militibus fugit. Hoc p̄ celio facto, Scipio
 30 cōsuetudine sua omnes captiuos Hispani generis ad se vo-
 cari, & sine precio dimitti iussit. Adolescentē ex his regii ge-
 neris, Masinissa nepotem, comiter benigneq; acceptum ad
 Masinissam remisit, magnificenter quoq; adiecit dona,
 vt ostēderet imperatore exercitus nō minus liberalitate &
 35 domesticis virtutibus, quam bellis attibus, ornatus esse o-
 portere. Est enim belli finis victoria, cuius fructus maxime
 in liberalitate clementiaque consistit. Hinc ducū gloria, hinc
 imperatoria laudes emanant, vt in præsentibus accidit re-
 bus. Nam Hispanorum multitudo que ibi frequens aderat,
 haec indulgentiam Romani ducis admirata contineri non
 poterat,

poterat, quin eum honoris & virtutis gratia appellaret regem. Sed Scipio hanc vocem Romanis auribus insuetam subito opprescit. nec eum titulu sibi tribui passus est, quem optimorum ciuum consuetudini, & Romanæ libertati aduersum esse sciebat. Hortatus est rāntum Hispanas gentes, ut si in referenda gratia memores esse vellent, fidem in populum Romanum benevolentiamque seruarent. Dum hēc à Scipione gerebantur, interim alii duo Carthaginem duces accepto nuncio male gestæ ad Besulam rei, iungere copias properarunt: pauloq[ue] pōst Asdrubali Barchinus se 10 coniunxerunt, vt communī consilio de summa belli decernerent. Itaq[ue] inter se colloquuti, post longam disceptationem in ea sententia conuenere, vt Asdrubal Barchinus in Italiam vbi Annibal frater & caput belli erat, transiret: Mago vero & alter Asdrubal in Hispania remanerent, supplémentum à Carthagine peterent, nec prius cum imperatore Romano signa conferrent, quam vndique conuocatis auxiliis ingentes copias contraxissent. Post hēc petente Italiam Asdrubale, missus est ex Africā in eius locum imperator Hanno: quem primo aduentu Celtiberiam concitan tem M. Syllanus iussu Scipionis aggreditur, prœliisque commissio superat capitq[ue]. Erat yna vrbis quam incolæ regionis Oringen appellant, opulentissima sanè & accommodatissima ad renouandum bellum: ad hanc oppugnandam cum parte copiarum missus I. Scipio, locum munitio- 25 rem inuenit quām vt primo impetu capi posset. Itaque corona circumdedit urbem, paucisq[ue] diebus expugnatam direptamque in potestatem redigit. Instabat iam propinqua hyems, & tempus admonere videbatur vt hyberna vtrique peterent. Quare his rebus prosperè gestis, Scipio Tarraco 30 né, Mago & Asdrubal Gisgonis filius se ad Oceanū receperunt. Sequenti estate magna contentione renouato in ulteriore Hispania bello Romani Carthaginensesque prope Besulam congregiuntur, iusta que acie p[ro]celium commitunt. In quo post longum certamen superior Scipio in 35 fugam vertit hostes, magnoque numero eorum interse- dō, neque sui colligendi, neque consistendi facultatem dedit, neque prius victoriæ modum imposuit, quām Asdrubal & Mago ex continentib[us] pulsu. Gades se recipere coacti sunt, omnibus propè copiis amissis. Erat in exercitu Carthagi-

thaginiensium Masinissa iuuenis magni animi, magni^q; cō-
 filij, qui oportunitate capta clām cum Syllano cōgredien-
 di, primos aperuit ei amicitia aditus, siue Scipionis libera-
 litate allectus, siue tēpus venisse ratus, in quo victorib. Ro-
 manis adh̄erendū cēseret. Hic est Masinissa, qui postea be-
 neficio Romanorum potentissimus eusit Numidiæ rex. ac
 multis in reb. populo Romano vsui & adiumento fuit. Cā-
 terū eo anno, qui erat decimus quartus secundi Punici bel-
 li, felici auspicio proconsulis Scipionis, Hispania prima ex
 continentis regionib. victa, postrema tamen in prouinciaz
 formam redacta ab Augūsto Cāsare longo interuallo fuit.
 Scipio non contentus maximis rebus, quas breui tēpore in
 Hispania gesserat, cūm iam sibi Aphricam animo destina-
 ret, cōmodissimum esse statuit Syphacem Massesulorū re-
 gem omni arte in Romanorū amicitiam trahere. Itaq; ex-
 plorata voluntate regis, cūm hon alienā à societate populi
 Romani cōperisset, extēplo omnib. rebus postpositis, dua-
 bus quinqueremib. in Aphricam contendit. Veniebat à Ga-
 dibus eodem tēpore Asdrubal Gisgonis filius, ac veluti ex
 cōposito hi duo clarissimi imperatores regem adierūt, cer-
 tatum quisq; pro sua rep. amicitiam petituri. Syphax hospi-
 tio ambos comiter benignēq; accepit, operāmq; dedit, vt
 pariter eadem mensa, eodē cubiculo vterentur, ne alter al-
 teri prālatus in honore videri posset. Tradunt Asdrubalem
 p̄fentis Scipionis animū ingenīumq; admiratum, secum
 agitasse, quantum periculi ex eo viro suę ciuitati atq; omni
 Aphricæ immineret. Iuuenem enim acrem, & summis vir-
 tutibus prāditum, tum multis pr̄ciliis victorem esse cerne-
 bat: nec in tam florenti ætate adduci posse credebat, vt pa-
 rem quām bellum mallet. Suspicabatur etiam, ne Syphax e-
 ius autoritate & p̄fentia motus, ad Romanos animūm inclinaret. Nec iam eum fecellit opinio. Nam Syphax et si pri-
 mo aduētu parem se vtrisq; pr̄bens, sermonem induxisset
 de finiendo inter Romanos Carthaginensesq; bello, tamen
 postea negante Scipione, inconsulto senatu quicquam agi
 de pace posse, posthabendum Asdrubalem censuit, ac defi-
 derio Scipionis obsequutus, cum populo Romano s̄cedus
 iniit. Scipio in Hispaniam reuersus, Iliturgium & Castu-
 lonem & quasdam alias ciuitates quæ populi Romani de-
 trectabant ī p̄perium, partim ipse vi expugnauit, partim

auspicio L. Martij in ditionem redegit. Et ne tot tantisque
 rebus prosperè gestis aliquod decesset lætitia genus, Car-
 thaginem nouam profectus ludos gladiatorum magnifi-
 co apparatu fecit, quibus non solum spectando, sed etiam
 pugnando, multi clari viri interfuerunt. Sed ex Hispanis,
 duo præter alios insignes nobilitate principes, Corbis &
 Orsua, de regno inter se dissidentes, eo die controversiam
 finiere, altero eorum alterius manu interempto. Grauis
 spectibus eorum dimicatio, grauior etiam (quia patrue-
 les erant) mors interempti fuit. Post hæc Scipionem longè 10
 maiora quam ea quæ gesserat meditantem, aduersa valetu-
 do corripuit: cuius fama per Hispaniam vulgata, & vt ple-
 runque sit, sermonibus aucta, ad spem nouatum rerum non
 solum Hispanas gentes, sed etiam Romanorum exerci-
 tum, quem ille ad Sucronem reliquerat, concitauit. Solu- 15
 ta primum militum disciplina imperatoris absentia fuit,
 mox rumores de ægritudine eius & de periculo vite in exer-
 citu delati, tantam seditionem motumque fecerunt, vt
 quidam contempto tribunorum imperio, hisque demum
 fugatis, duos gregarios milites sibi crearent imperatores, 20
 qui non solum nomen imperij à vanis autoribus delatum,
 sed etiam fasces & secures præ se ferre ausi sunt: adeò furor
 plerunque & mala ambitio mortalium mentes exagitat.
 Nec quieueré Hispanæ gentes, & Mandonias præfertim
 atque Indibilis, qui affectantes Hispaniæ regnum, post ex- 25
 pugnationem Carthaginis noua ad viætorem Scipionem
 defecerant. Deinde Romanorum potentiam longè latèque
 diffusam, in quo animo tolerantes, aliquam nouandarum
 rerum occasionem querebant. Acceptis autem rumoribus
 non solum de morbo, sed propè etiam de morte P. Scipo- 30
 nis, fidèque adhibita, exemplo exercitum comparârunt, &
 Sashitanis qui socij & amici erant populi Romani, intule-
 runt bellum. Verum conualecente Scipione, vt ex fama e-
 ius mortis falso credita multiplex tumultus fuerat exortus,
 sic comperta veritate rei, territi sunt omnium animi, nec 35
 quisquam auffus est in nouādis rebus vltetius progredi. Sci-
 pio magis externis bellis quam domesticis seditionib. assue-
 tus, et si militibus qui deliquerant grauiter succensendum
 putabat, tamen ne dum iræ indulget excessisse in puniendo
 modum existinari posset, de hac read cōsiliu. refert. Ma-
 ior pars

ior pars in eos à quibus initium tumultus ortum erat, animaduertendum, & reliquis ignoscendum censuit. sic enim fieri posse ostendit, ut pœna ad paucos, exemplum ad multos perueniret. Hanc sententiam sequutus Scipio, exemplo exercitum seditionis autorem ad accipiendum stipendium Carthaginem nouam acciri iubet. Edicto paruerunt milites, alij suam culpam, vt plerunq; sibi indulgent homines, leuiorem rati, alij Scipionis freti ingenio, quod mite in puniendo esse cōpererant. Dicere enim solitus fuit, malle se vnum ciuem conseruare, quam mille hostes perdere. Vulgatum quoq; erat aliū Scipionis exercitū paratum esse in armis, & cadentū eorum operiri, ut omnes copiæ simul iuncte aduersus regulos in Suestanos ducantur. Quamobrem ex Sucrone dicitcedentes, magna spe veniae consequenda Carthaginem veniūt. Sed postridie eius diei quo urbem ingressi sunt, in forum vocati ac inermes cōsistere iussi, armatis legionibus circundātur. Tum imperator Romanus tribunal ascendens, vniuersitatem multitudini sc̄e ostēdit ea valetudine, eo vigore, qualis in pubescente ætate vñquā fuerat. Cōcio nem deinde habuit longè acerrimā, & grauiſſimis querimoniis plenam, ut nemo miles ex inermi exercitu esset, qui aut à terra oculos erigere, aut dicentis vultum sustinere per pudorem posset. Cōscientia enim perpetratae rei ac suppliciorum metus terrebat animos, & optimi ducis præsentia non xiis pariter atq; innoxiis ruborem incutiebat. Itaq; tristis silentio torpebant omnia. Posteaquam finem dicendi fecit, principes seditionis in cōspectum multitudinis producuntur. Ibi virgis cæsi, more maiorū, securiq; percuti, horribile spectaculum visentibus prebucere. His rebus ita compositis, Scipio reliquis militibus novo sacramēto adactis, expeditionem in Mandonium atq; Indibilem pronunciari iubet. Nam hi secum reputates, à militibus Romanis qui castrensis seditionis autores fuerant, pœnā esse repetitam, omnem spem abiecerant venia impetranda, atq; ex eo viginti milia peditorum, duo millia equitum comparauerant, ut his copiis aduersus Romanos progrederentur. Quod ubi cognovit Scipio, priusquam augerentur regulorum vites, & plures populi conspirarent, maturat à Carthagine proficiisci, & quanta maxima celeritate potest, ad hostem pergit. Reguli loco satis munito habebat castra, sicq; suis copiis fidebant,

ut nec alios prouocare, nec prouocati pugnam detrectare parati essent. Factum est autem propinquitate castrorum, ut paucis post diebus à Romanis iaceffiti in prælium descendenter, in quo quidem aliquandiu summa contentione dimicatum est. Tandem Hispani à tergo circumueniti, ac in orbem pugnare coacti superantur. Vix tertia pars ex eorum numero ausfugit. Mandonius atque Indibilis nullum remedium perditis rebus esse cernentes, legatos ad Scipionem miserunt, qui suppliciter pacem pererent, & veniam deprecarentur. At Scipio et si quantum in se atque in populum Romanum facinus admisissent, intelligebat, tamen non minus decorum putas hostem clementiam & mansuetudine superare, quam armis, regulis ignouit, pecunia tantum ut militi ad stipendum soluerent imperata. Per id tempus Masinissa à Gadibus profectus in continentem 15 venit, ut amicitiae fidem, quam per M. Syllanum absenti Scipioni obtulerat, praesenti confirmaret, simul ut ipsum Scipionem alloqueretur, quem ob res egregie gestas præstantissimum esse virum constituerat animo. Verum nec iam opinio Numidae virtus P. Scipionis, nec expectatio. 20 ni (ut plerunque accidere consuevit) praesentia defuit. Nam præter ingentia animi bona, quibus Scipio cæteros alias anteibat, præ se etiam ferebat eximiam formam, & omni amplio dignam imperio. Erat præterea vir benignus in audiendo, facundus in respondendo, & in cœciliandis hominibus egregius artifex: habitu corporis virili, cæsarie promissa vtebatur. Hunc igitur Masinissa salutatum veniens, ut 25 primum confexit, sic virum admiratus esse dicitur, ut nec ab eo dimouere oculos, nec intuendo explere desiderium posset. Amplissimis verbis ei gratias egit pro nepote ad se 30 remisso, & fidem se præstaturum inita amicitia dixit: quam postea erga populum Romanum vsq; ad exitum vita conflatissime coluit. Iam vero omnes Hispaniae populi aut imperium aut societatem Romanorum acceperant, cum Gaditani idem sibi licet arbitrantes, sponte Romanis se dedidere: gens vetusta origine, & si famæ credere liber, ut Carthago in Aphrica, in Bæotia Thebe, ita Gadis ad Oceanum colonia Tyriorū fuit. Scipio receptis Hispaniis, pulsis Carthaginensibus, cum nihil relinquetur quod sibi constituendum putaret, L. Lentulo & Manlio Accidio prouincia tradita,

tradita, Romam rediit. Venienti senatus extra urbem datus
est in æde Bellonæ, vbi cùm res à se per multos annos fortiter
felicitèque gestas exposuit, ostendissetq; de quatuor
hostium duces, quatuor exercitus multis præliis à se victos,
¶ Carthaginenses ex Hispaniis eieitos, nullas gentes in his
terris relietas que non venissent in populi Romani potestatē,
res amplissimo triumpho dignas esse censebat senatus.
Sed quia nemini adhuc contigerat, vt cùm proconsul & si-
ne magistratu esset, pro rebus gestis triumphanti inuchi li-
to ceret in urbem, nec patribus vñsum est, nec ipse Scipio ma-
gnopè contendit, vt novo exemplo morem maiorum sui
caula cōmutarent. Ingressus urbem paulo post ingenti stu-
dio populi Romani cōcul declaratur. Tradūt raro vñquam
frequentiorem multitudinem, non tam ad celebranda co-
mitia, quam ad conspiciendum P. Cornelium Scipionem
Romam venisse. Itaque non solum Quirites, sed externi et
iam homines hunc vnum intuebantur, publicè priuatim
que dicebant mittendum in Aphricam esse ad inferendum
ex propinquo Carthaginensibus bellum. Idem cùm senti-
ret Scipio, de hac re ad populum se relaturum significabat,
si tam salutari consilio aduersaretur senatus. Quidam e-
nim ex patribus, atque inter eos præcipue autoritatis Fa-
bius Maximus huic sententiae acriter reclamabat. Scipio in
contrarium nitiebat, rationibus multis ostendens hac
vna via superari Poenos, & Annibalem deduci ex Italia pos-
se, cætera vana esse consilia. Post longam altercationem
Scipioni Sicilia decreta, permisumque à senatu est, vt si ar-
bitraretur vtile exque repub. esse, cum omni exercitu in A-
phricam traiiceret. Hoc senatus consulto in populum ædi-
to, sic erecti sunt omnium animi ad spem magnarum re-
rum, vt iam de Aphrica cogitarent, & bellum posse confi-
ci non dissiderent. Sed Scipioni in rebus necessariis compa-
randis maxima difficultas proponebatur, cùm ob ærarij
inopiam, tum ob iuuentutis penuriam, cuius florem præ-
teritæ clades à Poeno illatae absumperant. Ipse tamen ne-
tantæ expectationi decesserit, ingenti studio in apparatu belli
intendit. Et adfuerunt ei multi Hetruriæ atque Vmbriæ po-
puli, quorum alij arma, quidam frumentum ac omnis gē-
neris cōmeatum ad iuuandum exercitum detulerunt. Qua-
dragesimoquinto die, quod vir cuiquā credibile videretur,

fabricata instructaque classe ex Italia decedens Scipio in Siciliam contendit. At cum exercitum in ordines redigeret, eos præcipue feligendos putauit, qui sub M. Marcelllo multos annos meruerat, summamq; scientiam rei militaris habere existimabantur. Siculos autem partim autoritate, partim gratia impulit ad subministrandum auxilium futuro bello, quod in Aphricam transferre cum primū per anni tempus posset, omni studio parabat. Traditū præter alia Scipione ex variis ciuitatibus ccc. iuuenes legisse totius prouinciae nobilissimos, ac eis præcepisse, ut certa die cum armis 10 equisque adessent. Hi ut imperatum erat cum præsō fuisser ad constitutam diem, optionem derulit consul, quavel ipsi secum in Aphrica militarent, vel totidem aliis substitutis equos armāq; largirentur, vtrum vellēt acciperent. Singulis remissionem militiæ potentibus, dati sunt vicarij ccc. 15 Romanī iuuenes, quos Scipio inermes ex Italia adduxerat, eo consilio ut Siculorum impēsa, sicut euenit, armis equisque instruerentur. Horum opera multis postea certaminibus fideli atque utili in Aphrica vsus est. Iam tempus hyperbororum erat, cùm Scipio nō solū in apparatus belli, sed etiam in componendis Siciliæ rebus curam adhibendam ratus, Syracusas petit. Vbi cùm ex multorum querimoniis cognouisset, satis magnam copiam Italorum militum in eadem vrbe versari, qui res bello partas, deinde Syracusanis per senatum restitutas retinerent, statim eos partim editis, partim iudiciis compulit ad ea implenda, quæ senatus censuisset. Qua ex re magnam gratiam & iusti consulis famam apud Siculas gentes est adeptus. Interim per CLX. 20 illum multa cum præda ex Aphrica redeuentem certior fit, Masinissam regem cupidissimè aduentū suum opetiri, monere atq; rogare, vt si Reip. commodo facere possit, quam primum in Aphricam traiiciat. Idem cupere multos Aphricæ populos, qui odio habentes Carthaginem imperium, aliquam nouandarum rerum occasionem expectant. Nec iam vlla Scipionis socordia eam profectionem distulerat, cùm raro quisquā alter imperator aut efficacior, aut soletior in rebus agendis fuerit. Verū Siculæ res & occasio recipiendi Locros impedimento fuere, quo minus negotium pro suo arbitratu cōficeret. Accessit etiam causa quædam Pleminij legati, qui Locris à Scipione relictus, cùm o-

mne ge-

mne genus improbitatis, libidinis, auaritiae in oppidanos
 exercuisse, facile multitudinem perpulit, ut omnia maller,
 quam impurissimi hominis imperium ferre. Missi igitur à
 Locrensis Romanam legati cùm in senatum venissent, &
 5 grauissimas iniurias à Pleminio acceptas questi essent, sic
 patres mouerunt, ut non solum in Pleminium, sed etiam in
 Publum Scipionem atroces sententiae diceretur. Hinc ob-
 trectatores Scipionis amplam materiam calumniax naeti,
 assilere non dubitabant, cum cognouisse Locrensum in-
 10 iuriis, Pleminij scelera, suorum militum dissensiones, atq;
 omnia lentius tulisse, quam optimum cōsulem deceret. Ad-
 debant præterea exercitum in Sicilia habere vecindem, &
 omni disciplina solutū militari, ipsum ducem oscitantem
 totum se ad voluptates & ocium contulisse. Et præter cete-
 15 ros Fabius Maximus in Scipionem inuenitus sic modum ex-
 cessit, ut exemplo reuocandum ex Sicilia, abrogandū inq;
 ei imperium censeret. Hæc nimis aspera visa omnibus senten-
 tia est. Quam obrem Q. Metelli consilium fecuti patres
 decreuerunt, ut decem legati in Siciliam transmittentes,
 20 cuncta quæ de Scipione ad senatum delata erant, diligentia
 studio perquirerent, si nocentem inuenissent, statim iussu
 senatus in Italiam reuocarent: si vero falsa essent crimina,
 & vanæ inuidorum calumniax, dimitterent ad exercitum,
 hortarenturq; ut fidenti animo bellum susciperet. Profecti
 25 in Siciliam legati, in discutiendis singulis rebus nullā Sci-
 pionis culpam inuenire potuerūt, nisi quod iniurias à Ple-
 minio Locrensis illatas nimis leni animo pertulisset. Erat
 enim Scipio in remunerando latgus, in puniendo mitis &
 clemens. Exercitū vero, classem, & omnem apparatum belli
 30 cùm intuerentur, sic admirati esse dicuntur copiæ & ordi-
 nem singularū rerum, ut postea in urbe redeentes amplissi-
 mis laudibus P. Scipionē efficerent, & reiectis inuidorū ca-
 lumnis, ad certissimā victoriā spem senatum populūmq;
 Romanū reuocarent. Cærerū domesticis impedimentis sub-
 35 latis, aliæ fortis superuerunt curæ, quæ non mediocriter
 animū Scipionis mentemq; turbarunt. Nam oratores à Sy-
 phace missi denunciarunt ei, nouum sibi fœdus cum Car-
 thaginensisbus iectū, affinitatem cum Asdrubale cōtractam,
 filiā eius sibi matrimonio iunctam: propterea monere, ut si
 suæ Reipub. cōsulere velit, Aphrica abstineat, eosdem enim

quos Pœni haberent, sciamicos inimicosq; habiturum. Hos legatos Scipio, ne mandata regis efferrentur, exemplo ad Syphacem remisit cum literis, quibus postulabat, ut initæ societatis iuncteq; dextræ memor, caueret ne quid nomine Romano & regia fide indignum moliretur. Post hæc con-
satione aduocata, legatos Syphacis venisse in Siciliam dixit,
ut sicut antea Masinissa, sic etiam hi nimiam dilationē ad-
uentus sui quererentur. Itaque maturandum in Aphricam
esse, atq; ideo cunctis militibus edicere ut arma expediant,
& ad profecitionem necessaria cōparent. Hoc edictum Ro-
mani ducis ubi per Siciliam vulgatum est, statim multitudo
ingens Lilybæum confluxit, non hominum solum qui in A-
phricam traiecturi erant, sed eorum etiam qui spectatum
venerant Romanam classem, qua raro vñquam instrutor
aut omni armorum genere ornatori visa fuerat. Ipse ve-
rò Scipio satis iam omnibus constitutis, è Lilybæo soluit
tanta cupiditate transmitendi, vt nulli ei neque remi ne-
que venti satisfacerent. Deuectus est tamē paucis die-
bus ad promontorium Pulchri, atque ibi omnes copias in
terram exposuit. Sed celeriter eius aduentus Carthaginem
nunciatus sic ciuitatem turbauit, ut conclamatum esse ad
arma, stationesque in portis muriisque dispositas, quidam
autores sint. Nam à M. Regulo usque ad eum diem L. pro-
pè annorum intercesserat spaciū, ex quo nullus impera-
tor Romanus cum valido exercitu terram Aphricam intra-
uerat. Meritò igitur pauoris ac tumultus omnia erant ple-
na. Augebat etiam terrorem Scipionis nomen, cui Cartha-
ginenses quem ducem aut opponerent, aut parem arbit-
ratentur non reperiebant. Asdrubal Gilsonis filius egre-
gius ea tempestate imperator habebatur, quem victum à
Scipione fugatūmque ex Hispania meminerant. In eo ta-
men atque in Syphace potentissimo rege magnam spem
seruandæ patriæ reponentes Pœni, hunc rogare, illum mo-
nere non desistunt, ut quanta maxima celeritate possint, A-
phricæ rebus subueniant. Sed dum hi copias iungunt, inte-
rim Hanno Amilcaris filius proximam regionem tueri ius-
sus, obuiam Romanis progreditur. Scipio populatis a-
gris, ditatōque exercitu ingenti præda prope Uticam cum
omnibus copiis confederat, ut celebrem urbem & oppor-
tunam ad bellum terra marique gerendum, si qua via fieri
posset,

posset, in potestatē redigeret. Et sub idem tempus Masinissa
 in castra Romanorum venerat, ardens incredibili cupidita-
 te belli gerendi aduersus Syphacem regem, à quo non mul-
 to ante paterno regno fuerat expulsus. Hunc Scipio quia
 iuuenem acrem & manu promptum in Hispania cognoue-
 rat, priusquam maiores copiæ à Carthaginensibus cogerentur,
 speculatum mittit hostium castra, atq; ei præcipit, vt o-
 mni ingenio adhibito Hannoniem ad pugnam eliciat. Ma-
 sinissa ut imperatum erat, hostē irritando, sensimq; trahen-
 do perducit ad ea loca, quibus in locis Scipio cum armatis
 legionibus constituerat, expectans occasionem gerendæ rei.
 Defessa iam erat hostium acies, cum Romani recentib. co-
 pijs obuiam facti, præcium ineunt. Primo congressu supe-
 ratur Hanno, & ipse cum parte copiarum occiditur. Reliqui
 terga dantes, quā potest quisque fugam per diuersa petunt.
 Post hanc victoriam, Scipionem ad oppugnandam Uticam
 redeuntem, absistere incepto coegit subitus Asdrubalis &
 Sýphacis aduentus, qui ingentes peditum equitumque co-
 pias secum ducentes, haud procul à Romanis posuerunt ca-
 stra. Quod ubi animaduertit Scipio, statim soluta obsidio-
 ne, castra in quodam promontorio communiuit, vnde pro-
 cedere obuiam hosti, & vexare Uticenses, & classem subdu-
 ctam tueri posset. Cæterū cum tempus postulare videtur
 ut hyberna vtrinq; peterent, placuit ei ad Syphacem mit-
 tere, qui tentarent animum regis, & quantum in eis esset à
 Carthaginem amicitia abducerent. Hunc enim sciebat
 Sophonisbæ nuptijs agitatum, & quasi muliebris instru-
 ctum furijs, eō insaniæ deuenisse, ut nō modo Romanos nō
 iuuandos, sed etiam contra ius fœderis oppugnandos cen-
 seret: quod si qua vxoris satietas hominem cepisset, iam ad
 sanitatem eum reuerti posse arbitrabatur. Syphax auditis
 his quæ nomine Scipionis ad eum deferebatur, tempus iam
 esse respondit, vt non de relinqua Pœnorum societate,
 sed de abiiciendis belli consilijs agatur, se optimum pacis
 autorem fore pollicetur. Huic sermoni Scipio aures adhi-
 bendas putat, solerti animo rem nouam meditatus. Nam ex
 omni exercitu strenuos milites deligit, quos seruiles vestes
 induitos comitari oratores iubet, & quid fieri velit ostendit.
 Hi ut præceptum erat, dum legati & Syphax de conditioni-
 bus pacis inter se agunt, & longior consulto producitur

sermo, speculatum proficiscuntur hostium castra, omnes
 aditus exitusq; explorant. Hoc saepius facto, ad Scipionem
 reuertuntur. Cetum erat induciarum constitutum tem-
 pus, quo elapsi Scipio simulat se omni spe pacis abiecta, ar-
 ma, classem machinásque parare, vt quemadmodum antea
 ortus fuerat, Uticam oppugnatum redeat. Hoc quam late
 per regionem vulgari, hoc ab hostibus credi volebat. Ipse
 verò tribunis militum conuocatis, consilium suum aperit.
 Docet binæ esse hostium castra, patuo inter se diuisa spatio,
 quorum altera ex lignis hybernacula, altera ex arundinib.
 contexta habeant, utraque deleri incendio posse. Quamob-
 rem Masinissam & C. Lælium ad se vocat, atque eis præci-
 pit, vt intempesta nocte Syphacem aggrediantur, ignem ca-
 stris injiciant, sc̄ ex altera parte Carthaginenses in uasurum
 pollicetur. Hi mandata impigre exequentes, constituta ho-
 ra Numidarum castra adoruntur, & ignem arundinibus
 applicant, quæ subito incendium effuderunt, & penè in
 omnem locum castrorum distulerunt. Numidae fortui-
 tum primo incendium arbitrati, ad opem ferendam cele-
 riter concurrerunt: mox vbi in legiones hostium inciden-
 tes trucidari cœptisunt, ancipiti pauentes metu, sese fugæ
 mandarunt. Simili penè ratione ab altera parte exercitus
 cui Scipio præterat, incensa sunt Carthaginem castra,
 & prossigati hostes, tanta fugientium strage, vt ad x.l. mil-
 lia hominum ex Pœnis Numidisque ea nocte absumpta
 quidam autores sint. Hæc clades Carthaginem delata, sic
 terruit ciuitum animos, vt alij ex Italia Annibalem reuocan-
 dum, alij pacem petendam à Scipione censerent. Sed facio
 Barchina potens pollénsq; cum abhorreret à consilijs pa-
 cis, peruicit vt noui delectus haberentur ad restituendum
 bellum. Igitur Syphax & Asdrubal magna multitudine pe-
 ditatus equitatúsq; coacta, celerius opinione omnium ex-
 ercitum repararunt, atq; rufius in conspectu Romanorum
 posuerunt castra. Qua re cognita, Scipio non cunctandum
 existimauit, dum milites sui alacres essent & fiduciae pleni,
 quin pugna decertaret. Accidit autem ab initio ex propin-
 quitate castrorum, vt levia quædam committerentur præ-
 lia: ad extreum vero omnibus copijs concussum est, tan-
 túsq; ardor Romanorū militum fuit, vt primo imperu Nu-
 midas Pœnosq; in fugam conuerterent, magnamq; partem
 fugien-

fugientium interficerent. Asdrubal & Syphax citato cursu
 ex media cæde profugerunt. Ad quos consecrandos Scipio
 Masinissam & C. Lælrium cum expedito equitatu misit. Sy-
 phax in Numidiam, atq; inde in antiquum regnum profe-
 ctus, ex omni genere hominum exercitum coegit, obuiam-
 que Masinissæ & Lælio factus prælium committere non du-
 bitavit, malo tamen consilio, cum esset hostibus longe in-
 ferior non tam dimicantium numero, quam, quod nec mil-
 les cum milite, nec duces cum ducibus erant conferendi.
 10 taque à bellacissimis viris facile superatur, & quod Masinis-
 sa vix ausus esset optare, in prælio capitur, & cum multis no-
 bilibus viris ad Scipionem perducitur. Ceperat primum læ-
 ticia omnium animos, cum Syphacē in castra adduci nuncia-
 tum est: deinde ubi vinclitus in conspectu multitudinis est
 15 perductus, tāta viti præsentia & pristinæ maiestatis recorda-
 tio, misericordiam intuentib. mouit. Meminerat enim quā
 celebre eius regis nomen, quam florētes opes & amplissimi
 regni vires paulò ante extiterant, postea verò ex tanto fasti-
 gio prolapsum cernentes miserabātur. Ipse autē imperator
 20 Romanus benigne eum affatus, quās fuit quānā tanta cau-
 fa animum eius mutasset, impulissetq; ad inferēdum Roma-
 nis bellum. Tum rex veteris hospitalitatis, iunctæq; dextræ
 memor, fidenti animo Scipioni respondit, se coniugis So-
 phonisbæ amore captum, tantum facinus quantum omnes
 25 scirēt, in populum Romanum admisisse, atq; extemplo eas
 dedisse penas quas cæteri pro documento habere possent,
 vt in fide atq; officio permanerēt. Sed in extremis malis hoc
 sibi solatij contigisse, quod inimicissimum hominē Masinis-
 sam, eadem insania, qua ipse laborasset, correptum vide-
 30 ret. Nam post viētum captūmq; Syphacem, Masinissa Cy-
 rtham caput regni petēs, cùm vt bēm in potestate redigisset,
 Sophonisbā multis precib. sibi blandientē ardere cœperat,
 mulieriq; fidem dederat, se eam à Romanorum manib. vin-
 dicaturum: & vt id cōmodius præstare posset, nouis nuptijs
 35 sibi deuincta vxore duxerat. Hæc celeriter ad Scipionē de-
 lata, magnopere hominem perturbarunt. Constatbat enim
 auspicijs Romanorum viētum Syphacē esse, & quæcunque
 suæ ditionis fuerat ad eorum iudiciū pertinere: quod si Ma-
 sinissa inconsulto Scipione patrocinium Sophonisbæ susci-
 piēdum putarat, simul & imperiū ducis & maiestatē populi
 Roma-

Romani visus fuerat contépissé. Accedebat huic culpæ tur-
pissima libidinis causa, q̄ tanto grauior videri debuit, quanto
erat Romani imperatoris continentia maior, quam Ma-
finissa ante oculos habebat ad imitádum. Nam Scipio præ-
ter cætera virtutis documenta, in omnib. locis quibus ho-
stem superauerat, à captiuis mulierib. viètrices semper absti-
nuerat manus. Indignatus igitur aduersus Masinissam, eti-
primum in castra redeūtem præsente multitudine benigne
acepit, postea tamen sciuncetum à ceteris ita obiurgavit, ut
sentiret Numida moderatissimo simul & seuerissimo impe-
ratori sibi esse parentem. Itaq; lactymans & cōfilijs inops in
tentorium abiit, paulōq; post, cum fidem Sophonisbæ datā
præstare non posse cerneret, atq; ex eo grauiter angeretur,
venenum ei cum mandatis misit, quo mulier repēte hausto,
voluntariam sibi cōsciuit mortem. Cæterum Carthaginens-
es tot tamq; multiplicib. acceptis cladibus, cū res in cū lo-
cū deductas viderent, vt iā non de propagando imperio, sed
deseruanda patria esset cogitandum, Annibalem ex Italia
reuoçarunt. Qui celeriter in Africam reuersus, siue quod
præsentis iuuenis felicitatem horreret, siue quod labenti & 20
penè inclinatae Reip. diffideret, omniū primum cum P. Sci-
pione de pace agendum censuit. Quapropter petenti locus
ad colloquium datus, quo simul congressi, longum sermo-
nem de tollendis controversijs habuere. Ad extrellum Sci-
pionas conditiones derulit Poeno, quibus facile apparuit, 25
non radere-belli populum Romanum, & ipsum iuuenē spe
victoriae magis, quam cōcordia desiderio trahi. Itaq; omni
spe pacis adempta, colloquium dirimunt, atq; in posterum
diem certamen parant duarum nobilissimarum bello genti-
um, duo clarissimi duces, imperium orbis terra breui spa-
cio suis Rebus pub. aut daturi, aut erupturi. Locus prope Za-
mam fuisse tradit, ybi supremas vires quasi in medium ef-
fundentes, pugnam memorabilem cōseruere: in qua vi-
tores Romani, primum hostium elephantes, deinde equites
in fugam verterūt, demum acrius inferentes pedem, totam 30
aciem profligarunt. Cæsa aut capta ex Carthaginensi co-
pijs supra x l. millia hominum à Romanis ferunt. Annibal
ex tanta cæde in columnis euasit, nullo strenui ducis eo die
muovere prætermisso. Nam si vñquam antea, tum ea pugna
aciem peritissime instruxerat, loco subsidijsque firmauerat,
atq;

atq; in ipso certamine dum manus conserebantur, sic mil-
titibus suis officium præstiterat, ut summi imperatoris laudē
etiam ab hostib. tulerit. Post hanc victoriam, Scipio nactus
Vermianam Syphacis filium, opem Carthaginensib. afferen-
tem, fugauit, & vsq; ad mœnia portumq; Carthaginis exer-
citum admouit, ratus id quod accidit, Poenos supplices ad
pacem petendam venturos. Nam vt ad bella suscipienda a-
lacer & promptus fuerat Carthaginem animus, sic eo
temporis mollis ac minimè resistens mens eorum fuit, An-
10 nibale præsertim superato, in quo antea omnem spem ser-
uandæ patriæ collocatam habebant. Itaque consernati a-
nimo, legatos ad Scipionem mittunt, qui clemētiam victo-
ris implorent, & multis precib. pacem exposcent. Iam Ro-
mæ de prouticia Aphrica contentiones erant, & alter ex no-
15 vis consulib. in exercitum properabat pati imperio ad ge-
rendum bellum: quamobrē veritus Scipio ne tanti belli con-
fecti gloria ad alium perueniret, æquo animo à legatis Car-
thaginem animus se exorari passus est. Conditiones igitur pa-
cis Carthaginensib. datæ ex victoris arbitrio, & præter alia,
20 omnis classis, qua maximè confidebant, adempta. Ea cum
cremaretur, tam miserabile spectaculum intuentibus præ-
buit, vt non secus in vrbe, quam si Carthago à stirpe interijs-
set, comploratum sit. Ad quingentas enim naues omnis ge-
neris crematas quidam autores sunt. Verum hęc nos admo-
25 nere debent fragilitatis humanae, cuius nimia (vt ille inquit)
in prosperis rebus obliuio est. Qui enim antea amplissimis
victorijs consequutijs, omni propre Italia in ditionem reda-
cta, vrbe Roma audacissimè obfessa, imperium orbis terræ
animis destinabant, nō multo interiecto spacio, in eum lo-
30 cum deducti sunt, vt omni imperio amissi, nihil præter Car-
thaginis mœnia possiderent, eaq; seruare posse disdierent,
nisi talua esse sineret hostium exorata clementia. Post hęc
Scipio ex sententia senatus, Masinissam regem non solùm
in partium regnum restituit, sed adiecta opulentissima par-
35 te Syphacis regni, præpotentē inter Aphricæ reges fecit: sin-
gulis deinde pro meritis præmia tribuit. Demum composi-
tis Aphricæ rebus, exercitum in Italiam reportauit: sub cu-
ijs aduentum multi mortales Romam confluxere, vt præ-
stantissimum bellū ducem, post tantas res gestas, intueren-
tur. Itaq; celeberrimo triumpho vrbe celi inuestus, quem
sequu-

sequutus est Teretius Culeo senato pileato capite, quia beneficio eius ex seruitute fuerat exemptus. Syphacē vero regē Polybius in triumpho ductum, quidam priusquam Scipio triumpharet mortuum scribunt. Multi antea Punico, & postea Macedonico, atq; Asiatico bello triumphātes, plura vala aurea argenteaq; & maiorem copiam captiuorum p̄r se tulerunt. Sed vobis Annibal vicitus, & tanti bellī confecti gloria triumphum P. Scipionis sic celebrē reddidit, vt facile ceterorum aurum pompāq; superaret. Aphrica enim subiecta, nulla gens postea fuit, que vinci à populo Romano erubesceret. Quam obrem ex hac prouincia gradus imperij in Macedoniā, in Asiam, atq; in reliquas partes orbis terrae est factus. Ceterū Scipioni, quem post Africam deuictā iam Africanum appellare licet, Romanā reuerso, neq; ciuiles dignitates, neq; urbani honores defuerunt. Nam cum censorū comitia haberentur, & multi competitores ex superba nobilitate concurrent, ipse & Elius Petrus prelati omnib. sunt: creati q; cōfōres, magistratum postea summa integritate concordiāq; gesserunt. Sequentes deinde cōfōres alij atq; alij principem senatus Africanum legerunt: quod genus honoris ijs tantum viris deserit consuevit, qui autoritatē & gloriā maximis in Remp. meritis praestantissimisq; reb. gestis essent consequuti. Nec multo interēto spatio, creatus est iterū consul, collegāq; ei datus Sempronius Longus, Sempronij illius filius, quem Annibal magna affectum clade ad flumen Trebiā superauit. Hi primi fuisse dicuntur, qui in spectandis ludis patres à populo secreuerunt: quam selectionē plebs Romana molestissimē tulit, aduersus consules indignata, qui honorē senatorij ordinis extulisse, suū contemplissi viisi erant. Et ipsum etiam Africā aliquando pœnituisse tradunt, se veteris moris tollendi, noui introducendi autorem fuisse. Erant per id tempus quædam contētiones de finib. imperij inter Masinissam & Carthaginenses exortæ, ad quas componendas Scipio duob; alij legati à senatu missi, cum causam discordiæ cognouissent, tem totā integrā suspensamq; reliquerunt. Atq; eo consilio id factū dicunt, vt Pœni domesticis contentionib. occupati tenerentur, nēne alijs negotijs vacare, vel ad spem nouarum rerum erigere animos possent. Vigebat enim cum rege Antiocho bellum, & Annibal Pœnus cum eo erat, qui nunquam cessabat

bat in populum Romanum veteres hostes concitare, nouos
acquirere, & omnibus modis Carthaginensibus suadere, vt
seruitutis iugum sub titulo fœderis sibi à Romanis imposi-
tum abijcerent, & regum amicitiam experirentur. Verum
paulo post Romani rebus prosperè gestis, Antiochus Græ-
cia pulso, cum iam Asiam animis destinarent, Aphricanum
intuebantur, veluti hominem natum ad bella magni pon-
deris finienda. L. autem Scipio & C. Lælius consules erant,
& vterq; sibi Asiam prouinciam decerni cupiebat. Res arbit-
10 trio senatus permissa erexit studia patrum, senatorésq; du-
bios reddidit de tantis viris iudicium facturos. Sed cū apud
patres maior Lælius gratia, maior etiam existimatio esset, &
senatus ad eum inclinaret negotiūnq; deferret, surrexit P.
Aphricanus frater maior L. Scipionis, & illam ignominiam
15 familiæ deprecatus est, dixitque, & in fratre suo summam
virtutem esse summiusque consilium, neque se ei legatum
defuturum. Extemplo haec vox ingenti patrum lætitia exce-
pta, omnem dubitationē ex eorum animis dempsit. Decre-
tum est igitur frequentis senatu, vt L. Scipio in Græciam ad-
uersus Ætolos, deinde in Asiam si ei visum esset, transiret, ad
inferendum Antiochus bellum, & P. Aphricanum secum du-
ceret, quem Annibali victo & pro Antiochus in acie stanti
victorem opponeret. At verò P. Scipionis pietatem quis nō
iure miretur? quam non solum à prima adolescentia Cor-
20 nelio patri, sed etiam L. fratri id atatis ijsq; rebus egregiam
præstít. Et quanquam erat Aphricanus, qui Annibalem
vicerat, de Peenis triumpharat, omnes belli gloria & virtute
antecebat, imperio tamen minoris natu se sponte sum-
misit, vt in honore obtinendæ prouinciae gratiose colle-
25 gæ præferretur. Ex eo autem bello L. Scipio cōsul Aphri-
cani consilio egregio quidem & fideli vsus, maximam glo-
riam in patriam reportauit. Nam primum in Græciam tra-
ijciens inducias sex mensium Ætolis dedit, suadente Aphri-
cano posthabitus omnibus Asiam caput belli peteret. Ptu-
30 siam deinde Bithynia regem animo fluctuantem, Aphri-
cani opera ab Antiochi societate auerit. Magnum enim
erat Aphricani nomen, & omnes qui cōsulem adi-
bant, rem aliquam impetraturi, eō patrono vtebantur.
Cum verò in Asiam peruenisset, & legatus Antiochi
Heraclides Byzantius præsidū fuisset, ut de pace ageret,
& publi-

& publicè expositis mandatis aequas conditiones impetrare nō potuisset, priuatim sicut præceptum erat, Aphricanū adiisse traditur, ac multis modis tentasse animum viri, vt in regis desiderium traheret. Nam & filium adolescentem, quē captum in potestate haberet, Antiochum remissū dixit, & Aphricanum in totius regni societatem, titulo tantū sibi reseruato, libentissime suscepturn adiecit. P. autem Scipio sicut multis alijs virtutibus, ita fide & probitate præstans, cę teris posthabitis filium vt gratum munus se accepturum respondit, & pro priuato officio quantum in eo esset, priuatā 10 gratiam relaturum. Sed ante omnia regem hortari, vt abie-
 & tis belli consilijs, quascunq; dederit senatus populūsq; Ro-
 manus conditiones accipiat. Paucis verò post dieb. Antio-
 chus filium ad P. Scipionem vt pollitus erat, remisit: quē
 alij iam inde ab initio belli à Chalcide Oricum petentem, 15
 alij paruo nauigio trajicentem, quidam proficilcētem ex-
 plotatum consilia hostium, captum fuisse tradunt, atque eo
 tempore ad patrem Eleæ ægrotantem remissum dicunt. Ea
 indulgentia regis, gratissima (vt par erat) Aphricano fuit, vi-
 fusq; ex longo interuallo adolescens, animum eius sollicitū 20
 & corpus ægrum magnopere recreauit. Verum P. Scipio vt
 aliquod grati animi indicium præ se ferret, per legatos qui
 ad eum venerant, amplissimas gratias Antiocho egit pro fi-
 lio ad se remisso. Deinde cum monuit, ne prius in aciem de-
 scenderet, quām se ab Elea in castra reuersum sciret. Motus 25
 autoritate viri Antiochus, aliquandiu se castris continuuit,
 & proelium in longum differendum putauit, sperans per A-
 phricanum se aliquem aditum ad consulem habituru. Post-
 ea verò cum consul ad Magnesiam consedisset, & lacefendo
 atque irritando hostem ad pugnam exciuisset, continere se 30
 non potuit rex, quin iusta acie decertaret. Ei proelio intera-
 lios regios duces Annibal Carthaginensis interfuisse tradi-
 tur. Viētus profligatusq; Antiochus, cum perditis reb. nullū
 remediu esse censeret, ad Aphricanum qui paulò post com-
 missam pugnam leuatus morbo in castra venerat, cōfugit, 35
 ac per eum à consule impetravit, vt de pace agi liceret. Ve-
 nientibus ergo in castra legatis Antiochi, petentibꝫisque vt
 regi suo ignoscerent, & quascunq; vellet conditiones di-
 cerent pacis, Aphricanum ex communī omnium sententia
 respondisse tradunt, non esse cōsuetudinem Romanorū, vt
 vel

vel aduersis rebus succumbere, vel sequundis efferri sciant. Eadem conditiones, quas ante victoriam detulissent, se deferre, ut Europa abstineat rex, cis Taurum montem usq; ad Tanaim amnem possessione Asiae cedat, in viginti annos tributum pendat, viginti obsides ex arbitrio consulis dedit. Et ante oimnes Annibalem Peccatum concitatem bellum poposcit. Sed is ut in eius vita scriptissimus, terra matiq; fractas videns Antiochi opes, se manib. Romanorum surripuerat, & ad Prusiam Bithyniae regem perfugerat. Antiochus acceptis conditionib. pacis, benigne sibi a populo Ro. factum dixit, quod magna cura liberatus, modicis regni terminis vteretur. Ampla enim imperia & nimia que expertuntur opes, totamq; varias & vndiq; circumfusas molestias habent, ut non minus verè quam eleganter à Theocrito dictum sit:

15 Non mihi sunt, nec opes Pelopis, nec multa talenta,

Imperia

Nec celeri cursu ventos superare fugaces:

ampla.

At vacuo cursu liceat cantare sub antro,

Et procul è specula mare prospectare profundum.

Confus debellato potestissimo rege Asiae, celeriusq; opinione omnium bello maximo confecto, Romam rediit, & specioso triumpho urbem est inuenctus. Cognomē quoq; ex deuicta prouincia meruit, ut sicut ante Aphricanus ab Aphrica, sic etiam iste Asiaticus ob Asiam subiectā diceretur. Nec P. Scipio, cuius consilio L. frater Remp. felicissimē gesserat, experts honorum fuit. Nam paulò post duo clari cœlores T. Q. Flaminius & M. Claudius Marcellus eum principem senatus tertio legerunt. sicq; ijs duob. Iustis ex quo est ab initio constitutus, in ea dignitate permanit. Verum operæ premium est contemplari quam varia & quam imbecillis sit rerum humana conditio. Erat ea tempestate cumulata omni genere honoris Scipionum Corneliaeque gentis gloria, & Aphricani autoritas in eum gradum peruenierat, ut non esset priuato viro in libera ciuitate ulterius expetendum. Hanc magnitudinem sustinere non potuit inimicorum inuidia, sed erupit tandem ea quæ animis latebat, & in tantarum rerum autores se se effudit. Nam duo tribuni plebis, Porcius Catonis (ut quidam suspicantur) opera concitati, diem P. Aphricano dicunt, & pecunia ab Antiocho rege accepta, & non in publicum relata eū insimulant. Is tuæ probitatis conscius vocanti magistraturi paret, ac ingenti fiducia animi in forum

DDD

progr.

progeslus, orationem amplam magnificamq; habet de rebus a se pro Rep. gestis: quarum cōmemoratio non pro gloria, sed pro suo periculo habita, à multitudine quæ ibi frequens aderat, æquis animis recipitur. Instant tamen tribuni, multis calumnijs hominem onerant, & quasi culpæ obnoxium suspicionib. magis quam argumentis accusant. Sequenti die citatus iterum Aphricanus ad constitutam horā p̄stō adēst, & cum magno comitatu amicorum per mediā concionem ad rostra progreditur. Ibi silentib. cunctis, Mennini, inquit, Quirites, me tali die de Annibale & Poenis e. 10 gregiam victoriam consequuntur: quam obrem postpositis litib. hinc eundum in Capitolium censeo, ut pro Rep. felicissimè gesta diuino numini gratias agamus. Proficiscētē deinde P. Scipionem non modò in Capitolium, sed etiā ad omnia tempora virtibus, sequuta vniuersa concio est, magistratu 15 cum solis ministris relicto. Hæc velut ultima prosperitatis dies & frequentia hominum, & benevolentiae significatio- ne, q. iacunq; antecedenti felicior Aphricano illuxit. Nam postea ruri agere vitam procul ambitione ac foro cōstituit. Itaq; Linternum se contulisse traditur, seu vehementi indignatione commotus, quod pōst tanta beneficia in ciuitatē collara, pro mercede ignominia reportaret: seu quia satiate gloriae captus, generosius duceret sponte inimicorum inuidiæ cedere, quam vi & armis magnitudinem suam tueri. Accusantib. dein de tribunis contumaciā viri, ac L. fra- 20 trē absentia sua causam in ægritudinē referente, vnu s̄ tribunis plebis Tibertius Gracchus, cui similitates cum Aphricano erant, contra opinionem omnium hāc excusationem accepit, & Scipio is causam modo cum summis laudib. efferendo, modo aduersarios deterrendo, sic egregie tutatus 25 est, ut postea senatus frequens, qui hanc iniuriam iniquo ferebat animo, amplissimas ei gratias egerit. Sunt autem qui volunt Publium Scipionem priusquam Linternum concederet, librum pro reddenda ratione a L. fratre in senatum al latum suis manib. concerpsisse, atq; id non fraude aut arro- 30 gantia fecisse, sed eadē fiducia animi, qua aliquādo in quæstiores est vsus, cum claves ad aperiendū æratū contra leges poposcit, ut necessitatī Reip. subveniret. Quidā etiā dicunt, nou Aphricanum, sed Asiaticum fuisse, quem tribuni plebis in iudicium vocarūt: & P. Scipionem qui in Heitoria per id tempus

tempus erat legatus, hac re cognita celeriter in urbē rediſſe, & primo aduētu cum offendisset L. Fratrem damnatum, & paratos ministros, qui eum vincitum in carcerē ducerent, sic animo exarſisse, ut viatorem tribunōsq; pl. vi à corpore fratriſ repulerit. Adiçiunt præterea Tiberium Gracchum tribunum pl. questum primo, solutam esse à priuato tribunitiam potestatem, deinde postpositis similitatibus, quæ ſibi cum Scipionib. intercedebat, eorum patrocinium luſcepifſe, ut tribuni potius à tribuno, quām à priuato vieti viderentur. Eodem die ſehatum in Capitolio cœnantem autorem fuiffe ſcribunt, ut Aphricanus minorem ex filiabus Tiberio Graccho desponderet. Hac ſpōſione facta rediens domum P. Scipio, cum vxori nouam affinitatē nunciaveret, indignata mulier dixiſſe ferrur, non debuiſſe eum in consulta matre ſi-
 liam deſpondere, etiam ſi Tiberio Graccho locare potuif-
 ſet. Id reſponſum Scipioni iucundiffimū fuīt, cum vidit con-
 iugem in eandem ſententiam, in qua ipſe conſtituerat, de lo-
 canda filia incidiſſe. Nec ſanè me fugit hæc quæ modo dixi,
 nonnullos de Tiberio filio, & Appio Claudio eius ſocero
 tradiſſe. Nam Polybius & alij locupletiſſimi autores, Cor-
 neliam, quæ Caium & Tiberium peperit, poſt mortē Aphri-
 cani Graccho nuptiſſe ſcribunt. Fuit enim Aphricano Āmi-
 lia vxor L. Pauli filia, qui consul pro Rep. ad Cannas occu-
 buit. Ex ea genuit filias duas, quarum maiorem natu P. Cor-
 nelio Nasice, minorem ſeu in vita ſeu poſt mortem patris,
 Tiberio certe Graccho nuptam conſtat. De filijs verò pauca
 reperiuntur, quæ pro certis afferri poſſint. Diximus de ado-
 leſcēte ab Antiocho capto, & ad patrem liberaliter remiſſo,
 de quo nullā poſtea ſcriptores, quod cōpertum habeā, men-
 tionem faciunt, niſi q; eum p̄tūrā geſiſſe, & in magistratu
 conſequendo à Cicereio patris ſcriba adiutum fuīſſe quidā
 autores ſunt. Proditum quoq; memorię eft, Aphricanū mi-
 norem à filio P. Scipionis adopratū fuīſſe. M. Cicero in eo
 libro, qui Cato maior inſtituitur, Quām fuit imbecillis,
 inquit, P. Aphricani filius is qui te adoptrauit. Et in ſexto de
 Rep. libto pater Āmilius Scipionem filium hortatur, ut ſicut
 Aphricanus auus colat iuſtitiam & pietatem. De exitu
 autem P. Scipionis varia ſcriptores tradiſſere. Alij Romæ
 mortuū in elatūm q; ſcribunt, & ad fidem huius rei monu-
 mentum ad portam Capenam ei factū, & tres ſtatuas ſu-

perlocatas ferunt, quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia Q. Ennius poëta. Huic sententia illud Ciceronis conuenire videtur: Charus, inquit, Aphricano superiori fuit noster Ennius. Itaque etiam in sepulchro Scipionum putatur esse constitutus. Alij autores sunt, & frequentior fama est, ⁵ Linterni Aphricanum mortuum, ibique ex sua institutione sepultum esse, ne patria parum memor beneficiorum, suum funus celebraret: monuimentumq; ei factum, ac statuam superpositam, quam postea tempestate disiectam Liuius se videlicet testatur. Præterea apud Caietam in marmoreo sepulchro aeneaq; vrna hæc inscripta reperiuntur:

*Denuo Annibale, capta Carthagine, Ex auto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes.*

Cui non Europa, non obstat Aphrica quondam,

(Respicere hominum) quam brevis urna premat! ¹⁵

Ego vero queritans quo anno aetatis Aphricanus obierit, ¹¹¹¹ & i annos eum vixisse, pauloq; post interiisse, apud quosdam oratores Græcos inueni. Fuit autem vir non solum omnibus bellicis laude dignus, sed etiam domesticis virtutibus praestans, quæ sic eius animum ingeniumq; alebant, ut dicere solet, ²⁰ litus sit, nunquam se minus ociosum esse, quam cum oculos: nec minus solum, quam cum solus esset. Interdum enim multitudinem consolto fugiens tanquam in portum se in solitudinem recipiebat. Sed ea erat rerum gestarum gloria, ut quocunq; profici sceretur, concutsum omnis generis hominum commoueret. Tradit fama cum in Internum secessisset, prædones quosdam eum salutatum venisse, ut tam virum intuerentur, dextramq; illius sive & victorijs præstantem contingerent. Magna est enim virtutis vis, & magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat. ³⁰

ANNIBALIS, P. QVE SCIPIONIS COMPARATIO.

Iam vero res admonere videtur, ut Scipionis & Annibalis gesta, & ea quæ ad domesticam pertinent disciplinam, paucis verbis conferamus. Primum si res bellicas considerare velimus, satis constat ambo fuissent summos præstantissimosq; belli duces, ac non modò aetatis suæ, qua nulla bellacissimorum virorum feracior fuit, sed etiam superiorum temporum cuiilibet regum imperatorumque pares. Id autem mirari libet, ³⁵ cum

cum potentissimos aduersarios domi haberent, qui omnia sua consilia oppugnare nitebatur, tanta eos in externis bellis sustinere aut perficere potuisse. Nam ut cetera omittam, P. Scipio aduersante Fabio Maximo, alijsq; principib; ciuitatis, quanta contentione perfecit, ut in Aphricam mittetur ad gerendum ex propinquo Carthaginensibus bellum? Annibal verò quem aut qualem aduersarium habuit Hannonen principē factonis aduersa? Ambo igitur multis domi fortisq; difficultatibus victis, non felici quadam temeritate, ut plerisq; contigit, sed arte, ingenio, consilio, res omni memoria dignas gessere. Verū Annibalis ferociam pleriq; mirantur, qui expugnata Sagunto ausus sit ab ultimis terrarum finibus in Italiā venire, ingentes peditem equitumq; eopias secum ducere, validissimam remp. quam maiores sui non mediocriter formidauerant, bello laceſſere, multis exercitibus, consulibus, imp. cæſis, sub incenib. Romanæ urbis caſtra ponere, externos reges, longinquas nationes cōmouere ad inferenda Romanis arma. Hæc qui fecerit, maximū ac fortissimum ducem habendum putant. Alij verò in Scipionem conuersi summis eum efferrunt laudibus, quatuor nobilissimos duces, quatuor exercitus in Hispania fusos fugatosq; deuictum & captum ingentis nominis regem enarrant. Postrem illam memorabilem pugnam extollūt, qua Scipio collatis signis Annibalem proſligauit. Nam si Fabio, inquit, laudi datum fuit, quia non est à Pœno ſuperatus, quid de Aphricano dicendum erit, qui celeberrimum ducē magno prælio fudit, & grauissimum bellum cōfecit? Hunc insuper aperto Marte bella gerere, cum hoste, æquo campo congregati conſueſſe memorant. Annibalem contrā inſidijs, dolis, atq; omni genere fallaciæ vtū ſolitum tradunt. Itaque omnes Græci Latiniq; scriptores callidissimum ducem appellant. Sunt præterea qui Annibalem laudandum centent, quod tam diurno tempore, quo bellū cum Romanis gefit, exercitum cōflatum ex omni genere hominum ſic quietum & concordem tenuit, ut nulla vñquam in caſtris audita ſeditio ſit. Vituperandum econtrā arbitrantur, quod post illam memorabilem cladem Romanis illatam, ſegniter ſic victoria vſus: quod Campaniæ Apuliaq; delicijs ſic milites ſuos corruperit, ut non ijdem poſtea viderentur, qui Romanos ad Trebiā, ad Thrasimenū, ad Cannas fudiffent. Hæc

cum omnes autores in eo reprehendat, tum perfidia & crudelitatem maximè detestantur. Nam ut cætera omita, quæ immanitas illa fuit, cum hominis Arpinatis vxorem & liberos in castris accitos viuos combussit? Quid de illis dicendum, quos ex Italia decedens in Iunonis Læciniæ delubro, necari iussit? At Scipionem si scriptorib. magis quam inuidorum calumnijs credere libet, moderatissimum ducē, nec solum in pugna strenuum, sed etiam post victoriā clementem fuisse dicemus. Itaq; sepiissimè accidit, ut eiusdem virtutem hostes, misericordiam vieti, fidem cæteræ gentes experirentur. Iam vero continentia & liberalitas viri quanta aut qualis fuit, qua in virginem captiuā, qua in Luceum principem Celtiberorum est in Hispania vslus? Quod autem ad vtrumq; attinet, ambo liberalibus artibus eruditæ, ambo doctorum hominum amatores fuisse dicuntur. Tradunt enim, ut Aphricanum Annibalem, sic Annibalem Sosillo Lacedæmonio familiarissimè vsum. Sunt etiam qui Poenum literatum Græcarum non modò non ignarum fuisse scribunt, sed in hoc quoq; genere laudis tantum ei tribuunt, ut historiā de rebus gestis Manlij Vulsonis Græco sermone scripsisse velint. Ego vero M. Tullio libenter adhæreo, qui in libro de Oratore Annibalem dicit audiuisse Ephesi Peripateticum Phormionem, de imperatoris officio & de omni re militari copiosissimè differentem, pauloq; post rogatum quidnam de illo philosopho iudicaret, respondisse, non optimè Græcè, attamen Græcè, Multos se deliros vidisse senes, sed qui magis quam Phormio deliraret, vidisse neminem. Ambo præterea apti in dicendo, Annibal etiam acutus in respondendo fuisse traditur. Cum aliquando Antiochus populo Romano bellum illatus, copias in aciem deduxisset, nō tam armis quam auro argentoq; ornatas, quæ fuit à Poeno, an satis hæ copias sibi viderentur. Tum ille, Satis, inquit, ò rex, quamuis hostes auarissimi sint. Illud autem verè dici potest, Annibalem res gestas magas, attamen reipub. suæ calamitosas. Causa enim pernicioſissimi belli, causa pestis atque extixit fuit. Scipio contra sic rem, suam protexit, patriæ conservauit, imperium auxit, ut qui ea meminerunt, Româ ingratam appellare non dubitet, quæ Aphricanum seruarem vrbis cedere ex vrbe maluit, quam paucorum furorem audaciāmq; reprimere. Ego vero nec eam ciuitatem gratia appellare

appellare possum, quæ præstantissimi virti simul & innocen-
tissimi tam abiecte ignominiam tulit: nec tam vituperare
scio, quam vituperandam censerein, si ad eam iniuria infe-
rendam contulisset manus. Verum senatus, ut omnes auto-
res afferuerant, Tiberio Gracco opem Scipionib. afferenti
gratias egit: & plebs relictis tribunis qui reum citabant, per
omnia tempora vrbis Africanum sequuta, facile declara-
uit, Quanta benevolentia, quantóq; honore dignum cen-
ret Scipionum nomen. Quod si ex talibus indicijs ciuium
10 animi metiendi sint, non tam ingrata ciuitas in abiçienda
beneficiorū memoria, quām in toleranda iniuria lenis mol-
lisq; censenda erit: pauci enim fuere, qui reliquis indignan-
tibus, tale facinus audiendum putarunt. Cæterū vir ma-
gnaniimi Scipio facile cōtemnens inimicorum inuidiam,
15 cedere ex vrbe maluit, quām intestinis discordijs ciuitatem
euertere. Nec iam ipse vt Coriolanus, Alcibiades, alijque
per multi ex antiquorum memoria, infesta patriæ signa in-
ferenda putauit, nec exteras gētes, potētissimos reges com-
mouendos censuit, vt eorum auxilijs fultus, ei ciuitati vim
20 afferret, quam spolijs triumphisq; decorarat. Quantum e-
nim Romanæ libertati consuluerit, facile intelligi potuit,
cū regale nomen ab Hispanis delatum repudiaeit: cum
populo Romano succensuit, qud eum perpetuum consu-
lem & dictatorem vellet facere: cum in comitio, in rostris,
25 in Capitolio sibi statuas fieri vetuit. Quæ omnia posteris
temporibus ad Cæsatem, qui Pompeium profligauit, à ser-
uientibus ciuib⁹ sunt delata. Ea igitur aliaq; ciudem ge-
neris sunt Africani propriæ virtutes, maxime ac verissime
laudes cōtinentia. Verum vt hæc omnia ad vnam summam
30 referantur, hi duo celeberrimi duces nō tam domesticis vic-
tutibus, quibus Scipio magnopere præstítit, quām bellicis
artibus & rerum gestarum gloria, comparabiles esse vidē-
tur. Exitus quoq; vita similitudinem quandam p̄f se ferūt,
qud ambo extra patrium solum obierunt: quanquam
35 Scipio non à republica damnatus vt Annibal, sed
voluntatio sibi exilio iudicto vitam
extra vrbem finiendam
putauit.

F I N I S.